

Maatalous ja väestön kehitys 1700-luvulla

Isovihan jälkeinen aika

Uudenkaupungin rauha v. 1721 päätti pitkän Isovihaksi kutsutun sota-ajan Ruotsi-Suomessa. Isoviha v. 1710-1721 ja sitä edeltäneet nälkävuodet v.1696-1697 olivat verottaneet Suomen asukaslukua noin kolmanneksen eli yli 138 500 ihmistä. Osa heistä kuoli ja noin 20000 ihmistä joutui sodan aikana Siperiaan – heistä vain 2% palasi takaisin kotikonnuilleen.

Sodan aikana vangeiksi joutuneet ja myös Ruotsiin paenneet palasivat kotimaahansa. Alkoi autoioiksi jääneiden tilojen uudelleen asuttaminen. Verotulojen saamiseksi tilat pyrittiin asuttamaan nopeasti. Jos talon omaa sukua ei löytynyt, talon sai yleensä haltuunsa kuka tahansa tulija. 1720-luvulle olikin tyypillistä isännänvaihdokset talojen omistussuhteissa. Näistä löytyy yleensä merkinnät tuomiokirjoista.

Katovuodet, karjarutto ja keuhkotauti koettelivat Suomen köyhintä väestön osaa. Maattomien ja työttömien kansalaisten lähtiessä etsimään elantoaan muualta, viranomaiset ja kartanoiden omistajat huolestuivat työvoiman katoamisesta. Muuttoliike aiheutti myös muuta harmia väen pyrkiessä Ruotsiin, Venäjälle, Viroon tai kotimaan kaupungeihin. Työvoimasta oli pulaa ja työvoiman käyttöä alettiin säännellä.

Palkollispakko

Koska väkiluku oli vähentynyt ja pakoilu sotaväenotoista ei houkutellut väkeä aatelin tiluksille työhön, näkyi työvoiman puute myös kartanoissa. Vuonna 1723 Suomessa tuli voimaan palkollissääntö, joka esti talonpoikia kilpailemasta aatelisten kanssa rajoittamalla talonpoikaistaloissa olevan palvelusväen määrää. Kokomanttaalin tilalla sai pitää kaksi täysikasvuista ja yhden puolikasvuisen rengin ja yhtä monta piikaa, mutta pienemmillä tiloilla sai olla vain yksi keskenkasvuinen renki ja yksi piika. Tästä

säännöstä voitiin poiketa, jos isäntä oli liian vanha tekemään yksin töitä, jolloin tilalla sai olla ”*yx i wahwa Drängi*”.

Oman perheen jäsenet otettiin huomioon palkollisten määrää laskettaessa:

”Talonpojat, joilla ”*on Poiki eli Tyttäri, siitä Ijästä ja vuosista, cuin sanottu on, niin pitäkön heitä palveluxessans, eikä olcon hänelle myötä annettu siinä siwus pestätä usiambia*”. Omia lapsia tuon säännöksen perusteella sai kuitenkin pitää kotonaan miten monta tahansa.

Vuoden 1739 asetuksella talonpoikien perheiden asemaa tiukennettiin lisää ja jos talonpojalla oli täysikasvuisia lapsia enemmän kuin palkollissäännön mukaan sai palkollisia olla, olivat ”liiat” lapset velvollisia siirtymään toisen palvelukseen ja hankkimaan itselleen isännän. Talonpoikaissäätö sai ajettua kuitenkin läpi myönnytyksen, että talonpoika sai pitää kotona yhden ylimääräisen pojan ja tyttären.

Näin talonpoikien lapset pakotettiin siirtymään muiden palvelukseen esim. linnoitustöihin, vuorikaivoksiin tai aateliskartanoihin. Jos esimerkiksi kolmannesmanttaalin tilalla oli edelleen työkykyisellä talonpojalla, talon isännällä, kaksi yli 21-vuotiasta poikaa, oli toisen pojista lähdeävä muualle työhön. V. 1739 säännöstä ei liene kuitenkaan käytännössä noudatettu kaikessa ankaruudessaan, mutta se selittää kuitenkin osaksi talonpoikien lasten muuttamisen mm. reingeiksi ja piioiksi toisiin taloihin. Osasyynä tietysti oli myös se, että talonpojat eivät saaneet pilkkoa tilojaan lastensa hyväksi ja se johti yleiseen naimattomuuteen.

Väkiluvun lisääntyminen

Merkantilistisen käsityksen mukaan kauppa ja teollisuus olivat maanviljelyä tärkeämpiä elinkeinoja ja kansa oli olemassa elinkeinojen vuoksi eikä elinkeino kansan vuoksi. Väkiluvusta riippui myös valtakunnan sotilaallinen voima. Isovihan jälkeen sotaväkeä oli enää jäljellä 700 ratsumiestä ja 1200 jalkamiestä. Piti siis

varmistaa, että kansaa oli riittävästi. Paljon käytettävissä olevaa vapaata työvoimaa piti tuotantokustannukset alhaisina ja vientiin piti saada paljon tavaraa, jotta valtakuntaan saatiin lisää kultavarantoa. Jotta elinkeinot saivat kansasta parhaan hyödyn, ihmiset eivät saaneet itse määrätä omasta työvoimastaan.

Vielä 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella vallinneiden feodaalioppien mukaan talonpojalla ei ollut mitään valtaa määrätä olemisestaan ja talostaan. Väestön väheneminen ja verotulojen pieneneminen sekä viljasadon riittämättömyys nostivat viljelysmaan ja talonpoikien arvoa.

Työvoimatarjonnan lisäämiseksi talonpoikien tuli tuottaa jälkeläisiä nopeasti. Jotkut tuon ajan talouskirjailijat kirjoittivat aiheesta kuin karjan jalostamisesta. Nuoria miehiä uhattiin jopa sotapalveluksella, elleivät he 25. ikävuoteen mennessä olleet avioituneet.

Vuonna 1670 viimeistely lohkomiskieltoasäynnös, johti yleiseen naimattomuuteen. Perheen vanhin poika sai yleensä jatkaa tilan pitoa. Koska perheen nuoremmille pojille ei voitu antaa kiellon takia omaa viljelysmaata eikä heille ollut mitään muutakaan tilaisuutta itsenäisen aseman saavuttamiseksi hevjin tarjolla, asettuivat he kotitaloonsa setämieheksi.

1700-luvulla annettiin erilaisia säädöksiä, joilla koitettiin parantaa väkiluvun lisääntymistä ja maan tuottavuutta. Tilojen halkominen sallittiin vuoden 1747 asetuksella tarvittavan suuruisiin osiin sen mukaan mitä tilojen arvellaan säilyvän elinkelpoisina. Halkomista rajoitettiin kuitenkin niin, että sitä ei saa tehdä sellaisen henkilön hyväksi, joka ei halua mennä naimisiin. Myös palkollissäännöksissä palattiin väljempiin ennen vuotta 1739 voimassa olleisiin säännöksiin.

Maataloustuotannon tehostaminen

Maataloustuotantoa ei voitu lisätä pelkästään työvoimaa lisäämällä. Myös maankäyttöä tuli tehostaa.

Ennen Isovihaa peltojen jako oli perustunut talojen tonttiasemaan – ns. aurinkojakoon. Isovihan aikana mm. talojen autioitumisen takia peltojen sarkajako oli häiriintynyt ja talonpoikien välille syntyi riitoja, koska sarkojen oikeasta sijainnista ja omistuksesta ei ollut selvää tietoa. Tilanne oli korjattavissa ainoastaan uusilla tankomittauksilla ja 1700-luvulla se kuului jo maanmittareiden tehtäviin. Aiemmin tangotuksen olivat tehneet kylänmiehet itse. Laitilassa on kirjattu useita kiistoja heti sodan jälkeen jatkuen koko 1700-luvun alkupuoliskon.

Maanmittareita ei aina tarpeen tullen ollut saatavissa ja toimituksia saattoivat tehdä muutkin henkilöt, kuten Laitilan Padon kylässä pitäjän nimismies kahden jäävittömän lautamiehen kanssa. Talonpojat saattoivat tehdä myös yhteisiä sopimuksia sarkajasta.

Sarkajako aiheutti monenlaisia ongelmia. Koska sarkojen välejä ei ollut aina merkitty ojin tai ojien paikka oli muuttunut, omistajuudesta syntyi kiistaa. Oli myös mahdollista, että saran omistaja korjasi joko epähuomiossa tai tahallaan sadon naapurisaralta. Vierekkäisillä saroilla viljeltiin eri tuotteita, joten myös kylvö- ja istutusajankohdat sekä sadonkorjuu ajoittuivat eri aikaan eri saroilla. Sarat olivat pieniä ja omalle saralle oli ehkä kuljettava naapurisarkojen kautta.

Näitä epäkohtia pyrittiin korjaamaan kahdella tapaa. Valtiovalta laati talonpoikien keskinäisiä sopimuksia - kyläjärjestyksiä - varten v. 1742 ohjeita, joilla pyrittiin ei vain hyvään järjestyksenpitoon vaan myös hyvään maanviljelytapaan. Jos talonpoika ei noudattanut kyläjärjestyksiä häntä voitiin sakottaa. Kyläjärjestyksissä oli sovittu mm. mitä viljaa milläkin vainiolla viljellään, milloin heinän niitto niityillä ja pientareilla tai elonleikkuu aloitetaan, milloin viljeltävät niityt rauhoitetaan karjalta ja milloin karja lasketaan niitylle. Näin saatiin vainioiden ja sarkojen käyttöä parannettua.

Toinen uudistus perustui Jacob Faggot'in v.1746 ensimmäisenä Ruotsi-Suomessa ehdottamaan tilusten uusjakoon. Syntyi Isojako. Hän oli saanut mallin tähän uudistukseen Englannista. Tarkoituksena oli, että kukin talo saisi kymmenien pienten maatilkkujen sijasta muutaman suuren maa-alan. Vuonna 1757 annettiin asetus, joka määräsi kaikki kylän tilukset pantavaksi isojakoon, jos yksikin osakas sitä vaati. Mittausten ja verollepanojen suorittaminen edellytti isojaon toimittamista, vaikka yksikään osakas ei olisi sitä vaatinut. Isojaon toimittaminen Suomessa saatiin päätökseen vasta 1920-luvulla.

Tilojen yhdistäminen edesauttoi torpparilaitoksen syntymistä ja torppia perustettiin aluksi kartanoihin, ratsu- ja perintötiloille ja myöhemmin v.1770 jakamattomille maille.

Em. toimenpiteitä tehokkaampi maatalouden tehostamiskeino oli kuitenkin peltoalan lisääminen uudisraivauksilla.

Mikko Laihon

Lähteet:

- 1) Sukututkijan tietokirja, Sirkka Karskela, 2.p., Gummerus Jyväskylä 1987, ISBN 951-99866-5-0.
- 2) Suomen talonpoika kautta aikojen, Eino Jutikkala, WSOY Porvoo 1946
- 3) Laitilan historia II, Olavi Koivisto, Vammala 1976